

Redovisning av åtgärdsprogram för stäppspolvivel, 2015–2019

(Pseudocleonus grammicus)

Hotkategori: Starkt hotad (EN)

Rapporten har upprättats av
Tommy Karlsson, Länsstyrelsen Östergötland

NATURVÅRDSVERKET

Förord

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper är ett av flera verktyg för att nå det av riksdagen beslutade miljökvalitetsmålet Ett rikt växt- och djurliv, och även de övriga sex ekosystemrelaterade miljökvalitetsmålen.

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper bidrar även till att uppnå Aichimål 12 inom Konventionen för biologisk mångfald som handlar om att senast 2020 ha förbättrat hotade arters bevarandestatus och mål 15, delmål 15.5 i de Globala målen för hållbar utveckling om att hejda förlusten av biologisk mångfald och senast 2020 skydda och förebygga utrotning av hotade arter.

Åtgärdsprogrammet för stäppspolvivel 2015–2019 har koordinerats nationellt av Länsstyrelsen i Östergötlands län. Denna rapport är en redovisning till Naturvårdsverket av genomförda åtgärder och resultat från programperioden. Rapporten innehåller även förslag om programmets eventuella fortsättning.

De konkreta slutsatserna i rapporten speglar författarens bedömningar och är inte en självklar återspeglning av Naturvårdsverkets ställningstagande. Rapporten kommer att användas som ett underlag för Naturvårdsverkets beslut om åtgärdsprogrammets fortsättning.

Samlad information om åtgärdsprogrammet finns på Naturvårdsverkets hemsida: Åtgärdsprogram för stäppspolvivel, ISBN 978-91-620-6335-1.

Stockholm juli 2024

Claes Svedlindh
Avdelningschef Naturavdelningen

Innehåll

FÖRORD	3
INNEHÅLL	4
SAMMANFATTNING	5
BAKGRUND	6
VISION OCH MÅL	7
Vision	7
Långsiktigt mål	7
Kortsiktigt mål	7
GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER	8
Dialog och samverkan	8
Aktiva åtgärder i fält	8
Datainsamling och analyser	9
Kostnad av genomförda åtgärder	10
RESULTAT AV GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER	11
SLUTSATSER	13
Måluppfyllelse	13
Programmets fortsättning	13
PUBLIKATIONSLISTA	14
ÖVRIG REFERERAD LITTERATUR	15

Sammanfattning

Stäppspolviveln *Pseudocleonus grammicus* är utbredd över stora delar av södra Europa upp till södra Tyskland och Polen, dessutom finns en isolerad population vid Omberg i Sverige. Arten är i Sverige funnen i en sedan länge inaktiv täkt vid Alvastra och i en bergbrant vid Ombergs västbranter ned i Vättern. De två svenska lokalerna för arten utgörs av branta, solexponerade sluttningar med ett extremt gynnsamt mikroklimat. Arten lever på fleråriga korgblommiga växter där larverna utvecklas i gallbildningar på värdväxtens rötter. I Sverige tyder mycket på att gamla och starkt förvedade exemplar av fältmalört *Artemisia campestris* utgör den främsta värdväxten. På täktlokalen hotas arten av igenväxning, men brantlokalen hålls sannolikt i god status av naturliga störningar. Stäppspolvivel är klassad som ”Starkt hotad” (EN) på den svenska rödlistan.

Under föregående programperiod (2010–2014) genomfördes vid flera tillfällen skötsel- och restaureringsåtgärder i täkten vid Alvastra, samt i en närliggande täkt med potential att hysa arten. Vid en uppföljande inventering 2016 kunde dock arten inte påträffas på någon av dessa lokaler och det är oklart om arten finns kvar här. Igenväxningen kan ha gått för långt och insatta åtgärder kan ha varit otillräckliga med följderna att arten dött på täktlokalen. Det har då inte heller funnits några förutsättningar för spridning till den nyskapade lokalen även om den bara ligger på några hundra meters avstånd. På grund av osäkerheten kring artens status och resursbrist har inga skötsel- eller restaureringsåtgärder genomförts under perioden 2015–2019. Även från brantlokalen saknas fynd från programperioden, men där finns arten sannolikt kvar.

Då stäppspolvivelns populationsstorlek i Sverige är mycket liten och populationsutvecklingen är negativ, samt att arten delvis lever i en skötselkrävande miljö som inte fångas upp av ordinarie naturvårdsarbete, bör åtgärdsprogrammet för arten förlängas.

Bakgrund

Stäppspolvivel är utbredd över stora delar av södra Europa upp till södra Tyskland och Polen, samt en isolerad population vid Omberg i Sverige. Över hela utbredningsområdet är dock antalet lokaler få och små och isolerade från varandra. De svenska lokalerna för arten utgörs av branta, solexponerade sluttningar mot syd eller sydväst med ett extremt gynnsamt mikroklimat. Arten är i Sverige funnen i en sedan länge inaktiv täkt vid Alvastra (Fig. 2) och i en bergbrant vid Ombergs västbranter ned i Vättern.

Arten lever på fleråriga korgblommiga växter där larverna utvecklas i gallbildningar på värdväxtens rötter. I Sverige är fullbildade skalbaggar observerade på eller under fältmalört *Artemisia campestris*, rödklint *Centaurea jacea* och vädtklint *Centaurea scabiosa*. Mycket tyder på att gamla och starkt förvedade exemplar av fältmalört utgör den främsta värdväxten (Fig. 1). Förekomstlokalerna för stäppspolvivel har visat sig vara generellt rika på rödlistade arter knutna till varma och blomrika torkmarker. Vid täktlokalen har t.ex. följande rödlistade insekter påträffats: ängsnätfjäril *Melitaea cinxia*, mindre blåvinge *Cupido minimus*, guldsmalbi *Lasioglossum aeratum* och svart majbagge *Meloe proscarabaeus*, samtliga rödlistade som ”Nära hotade” (NT). Dessutom bedöms täktlokalen, samt en närliggande lokal där restaureringsåtgärder genomförts för stäppspolvivel, utgöra potentiella livsmiljöer för ÅGP-arten stortapetserabi *Megachile lagopoda*.

Ett åtgärdsprogram för stäppspolvivel togs fram 2010 (Lennartsson 2010). Programmet slutredovisades hösten 2014 (Karlsson 2014) och förlängdes hösten 2015 till perioden 2015–2019 med en uppdatering av vilka åtgärder som behöver genomföras för att bevara arten. I detta dokument redovisas genomförda åtgärder och resultat under programperioden 2015–2019, samt förslag till det fortsatta arbetet med arten.

Figur 1. Till vänster stäppspolvivel *Pseudocleonus grammicus* och till höger gammal förvedad planta av fältmalört *Artemisia campestris* av den typ som stäppspolviveln tros utnyttja. Foto: Jan Peterson och Sven Lennartsson.

Vision och mål

Den vision och de mål som nämns i åtgärdsprogrammet för stäppspolvivel 2010–2014 lyder:

Vision

Visionen är att bibehålla och nyskapa lämpliga miljöer som på sikt ger arten fler förekomster i trakten. De bör inte ligga längre ifrån varandra än att ett visst utbyte av individer dem emellan möjliggörs. Det innebär ett största inbördes avstånd på några hundra meter.

En uppskattning av hur stor en population bör vara för långsiktig överlevnad är mycket svår att göra. Minsta populationsstorlek för långsiktig överlevnad på varje lokal, antas vara minst hundra individer, baserat på studier i Polen (Maazur 2001).

Långsiktigt mål

Det övergripande målet är att bevara och utveckla en eller flera livskraftiga populationer av stäppspolviveln.

- Populationsstorlekarna bör uppgå till minst 200 individer på de nuvarande lokalerna vid Alvastra och Ombergs västsida senast 2015
- Arten bör senast år 2015 ha etablerats på minst en ny lokal.
- Nuvarande lokalers areal ökar från 0,35 ha till minst 1 ha senast år 2015
- Alla lokaler med förekomst av stäppspolvivel sköts på ett optimalt sätt.

Kortsiktigt mål

- Alvastra-lokalen är senast år 2010 röjd från all beskuggande vegetation och har kraftigt bearbetad botten och omgivning.
- Antalet plantor av fältmalört och vädtklint har ökat med minst 200 % till år 2012 på Alvastralokalen, jämfört med antal plantor 2007.
- Alla närliggande potentiella områden med förutsättningar att hysa arten är väl kända senast år 2011.

Genomförda åtgärder

Dialog och samverkan

Under 2016 besöktes brantlokalen tillsammans med markägaren Sveaskog för diskussion kring hänsyn vid en kommande avverkning av angränsande skogsbestånd.

I samband med framtagandet av en ny åtgärdstabell till programperioden 2015–2019 hölls en god dialog kring finansiering av skötselsinsatser med de två berörda markägarna Sveaskog och Statens Fastighetsverk. De ställde sig då positiva till att bidra ekonomiskt till skötsel och restaurering under programperioden.

Nya informationsskyltar har under 2019 tagits fram för täktlokalen vid Alvastra och den nyskapade lokalen.

Aktiva åtgärder i fält

Inga skötsel- eller restaureringsinsatser har genomförts under programperioden 2015–2019. Det finns dock en kostnad under 2015 för åtgärder som genomfördes under 2014.

Brantlokalen hålls naturligt öppen och störd genom väder och vind i kombination med topografin. Ras, stormar, störtfloder och en extrem solinstrålning åstadkommer här en öppen och mycket varm miljö med gott om senvuxen fältmalört. Denna lokal är således inte i behov av någon skötsel.

Täktlokalen kräver däremot någon form av återkommande skötsel för att hållas öppen och lämplig för stäppspolvivel och andra värmekrävande torrmarksarter. Täkten har sedan täktverksamhet upphörde successivt vuxit igen, och under perioden 2007–2014 har ett antal restaureringsåtgärder genomförts i täkten, samt i en närbelägen potentiell täkt:

- 2007 höggs skuggande träd och buskar bort.
- 2008 gjordes kompletterande röjning av uppkommande sly, samt utsättning av fältmalörtsplantor.
- 2009 restaurerades en närliggande potentiell miljö för arten, en gammal igenvuxen täkt vid informationsanläggningen invid riksväg 50. Skuggande träd höggs bort, det översta vegetationsskiktet och matjord schaktades bort, och fältmalörtsplantor sattes ut.
- 2010 planterades fältmalört ut på täktlokalen och uppkommande sly röjdes.
- 2011 genomfördes schaktningar i täktlokalen.
- 2014 röjdes och schaktades både täktlokalen och den potentiella närliggande täkten vid riksväg 50.

Datainsamling och analyser

Under 2016 genomfördes en inventering av arten på täktlokalen, samt på en närliggande nyskapad lokal (Lennartsson 2016). Syftet var att bekräfta om arten fanns kvar och att utvärdera genomförda skötsel- och restaureringsåtgärder.

Figur 2. Förekomstlokalen "Alvastra grusgrop". Foto: Tommy Karlsson.

Kostnad av genomförda åtgärder

Den totala kostnaden för genomförda åtgärder som bekostats via NV-ÅGP under programperioden 2015–2019 har uppgått till 16 799 kr (Tab. 1).

Åtgärd	2015	2016	2017	2018	2019	Totalt
Dialog & samverkan samt övergripande koordinering	985	0	0	0	0	985
Aktiva åtgärder i fält	3 856	0	0	0	0	3 856
Datainsamling & analyser	0	11 958	0	0	0	11 958
<i>Total uppskattad kostnad för åren 2015–2019</i>	<i>4 841</i>	<i>11 958</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>16 799</i>

Resultat av genomförda åtgärder

Under den aktuella programperioden har inga skötsel- eller restaureringsåtgärder genomförts. De åtgärder som tidigare genomförts har till viss del fallit relativt väl ut, men arten kunde inte återfinnas vid den uppföljande inventeringen 2016. Vid inventeringen bedömdes också antalet plantor av fältmalört vara för få, och det finns indikationer på att arten kräver ganska gamla och senvuxna plantor, varför en eventuell effekt av utplanteringarna kan dröja eller helt utebli om plantorna växer i för näringsrika miljöer. Någon specifik uppföljning av utplanteringarna har inte genomförts och det är okänt hur stor del av dessa plantor som har överlevt.

Täktmiljöerna växer också successivt igen, och någon form av störning behövs åtminstone vart femte år. Att inga åtgärder genomförts för arten under programperioden beror på en kombination av resursbrist och en osäkerhet kring huruvida arten finns kvar på lokalen. Detta kompliceras av att arten är svårinventerad och att det finns stor risk att den påverkas negativt vid en inventering genom att både värdväxter förstörs och att djur trampas sönder.

Då det saknas fynd av arten från perioden 2015–2019 är det svårt att bedöma dess populationsutveckling. Det går dock att göra kvalificerade gissningar utifrån förekomstdata och hur miljöerna på artens förekomstlokaler utvecklats. Vad gäller brantlokalen så upptäcktes den så sent som 1995. Observationer av arten har sedan gjorts med jämna mellanrum, senast 2014. Då miljön här antas ha varit stabil under en längre tid bedöms också artens status vara stabil. Under 2014 noterades dock att ett skred tagit med sig en del fältmalörtsplantor ner i vattnet, vilket kan ha medfört en populationsminskning.

Täktlokalen är känd sedan 1800-talets första hälft. Skalbaggsexperten Thure Palm återfann arten 1929 och därefter har den noterats sporadiskt fram till 1998. Under programperioden har arten eftersökts två gånger årligen, men inte återfunnits. Populationen måste därför vara liten, och att arten inte kunde påträffas vid inventeringen 2016 tyder på en stor risk att den dött ut. Orsaken till artens förmodade tillbakagång här står sannolikt att finna i att täkten successivt vuxit igen. Restaureringsåtgärderna kan ha satts in för sent och inte varit av tillräcklig omfattning för att vända den negativa utvecklingen.

Arten kunde vid inventeringen 2016 inte heller påträffas i den nyskapade lokalen och den tycks således inte ha koloniserat denna lokal. Om arten försvunnit från den kända täktlokalen vid ett tidigare skede har det heller inte funnits några förutsättningar för spridning till den nyskapade lokalen även om den bara ligger på några hundra meters avstånd. Arten saknar flygförmåga och har därför starkt begränsade spridningsmöjligheter.

Sammanfattningsvis har arten sannolikt minskat, eller eventuellt dött ut, från en av förekomstlokalerna, men varit stabil på den andra. Vidare är det rimligt att tro att arten funnits på flera lokaler tidigare då arealen öppen och störd torrmark sannolikt varit betydligt vanligare i trakten på 1800-talet. Detta indikeras bl.a. av ca 100 år gamla fynd av värmekrävande jordlöpare från flera lokaler i området. Arten har sedan 2005 varit klassad som ”Stark hotad” (EN) på rödlistan.

Slutsatser

Måluppfyllelse

Ett mål som delvis uppnått är det långsiktiga målet att nuvarande lokalers areal ökar från 0,35 ha till minst 1 ha, då täktlokalen har utökats till ca 0,5 ha.

Täktlokalen har dessutom röjts från beskuggande vegetation och markbearbetats, vilket innebär att ett av de kortsiktiga målen har uppnått. I övrigt har vare sig långsiktiga eller kortsiktiga mål uppnått.

Programmets fortsättning

Stäppspolvivens populationsstorlek i Sverige är mycket liten och populationsutvecklingen är negativ. Därtill lever arten delvis i en skötselkrävande miljö som inte fångas upp av ordinarie naturvårdsarbete. För att bevara stäppspolviveln i Sverige är det därför nödvändigt att förlänga åtgärdsprogrammet för arten samt uppdatera mål och åtgärder. Genomförandet av programmet kommer också att gynna ett stort antal andra arter med liknande miljökrav. Länsstyrelsen föreslår därmed att förlänga programmet med uppdatering av åtgärdstabellen.

En ny programperiod bör inledas med att eftersöka arten på både täktlokalen och brantlokalen, samt bedöma huruvida en återintroduktion av arten från brantlokalen till täktlokalen skulle vara möjlig. Även om arten skulle visa sig vara försvunnen från täktlokalen och den närliggande nyskapade lokalen, och en återintroduktion inte bedöms möjlig i närtid, är det angeläget att ändå fortsatt hålla dessa lokaler öppna via återkommande störningar då de är av stort värde för andra rödlistade arter och generell biologisk mångfald. Genomförande av skötsel- och restaureringsåtgärder bör samordnas med genomförandet av andra åtgärdsprogram som berör sandmarker och torräng. Ombergstrakten utgör en värdestrakt för sandmark och torräng, och berör åtgärdsprogrammen för stortapetsarabi, vildbin på ängsmark, dynglevande skalbaggar, korthalsad majbagge och stäppartade torrängar i Västsverige.

Publikationslista

Lennartsson, S. 2016. Inventering av stäppspolvivel och utvärdering av skötselåtgärder i Alvastra grusgrup. Rapport till Länsstyrelsen Östergötland.

Övrig refererad litteratur

Karlsson, T. 2014. Slutredovisning av åtgärdsprogrammet för stäppspolnivel 2010–2014.

Lennartsson, S. 2010. Åtgärdsprogram för stäppspolnivel 2010–2014. Naturvårdsverket, rapport 6335.

Mazur M. 2001. *Ryjkowce kserotermiczne Polski (Curculionoidea: Nemonychidae, Attelabidae, Apionidae, Curculionidae). Studium oogeograficzne*. Monografie Fauny Polski 22: 1–378.